
Рубен Галчян, *Азербайджанские историко-географические фальсификации. Историко-культурное и картографическое исследование, Москва, «Ключ-С», 2013, 210 с.*

Ռուբեն Գալչյան, *Ադրբեջանական պատմաաշխարհագրական զեղծարարությունները: Պատմամշակութային և քարտեզագրական հետազոտություն, Մոսկվա, «Կլուչ-Ս», 2013, 210 էջ*

Թավրիզում՝ Մեծ եղեռնից մազապուրծ վանեցիների ընտանիքում, ծնված Ռուբեն Գալչյանը սկզբնական կթությունը ստացել է Թեհրանում, այնուհետև ուսումը շարունակել Մեծ Բրիտանիայի Բիրմինգհեմ քաղաքի Աստոն համալսարանում: Լոնդոնում բնակություն հաստատելուց հետո նա սկսել է գիտահետազոտական աշխատանքներ իրականացնել Մեծ Բրիտանիայի և եվրոպական այլ երկրների գրադարաններում, հավաքել է և վերլուծել հայ ժողովրդին և Հայաստանին առնչվող քարտեզագրական ու պատմական հարուստ ժառանգության վերաբերյալ նյութեր:

Իր առաջին՝ «Հայաստանի պատմական քարտեզներ» վերտառությամբ աշխատությունը Ռ. Գալչյանը 2004 թ. հրատարակել է անգլերեն¹, որի տրամաբանական շարունակությունը հետագայում հայերեն, անգլերեն, ռուսերեն և պարսկերեն հրատարակած կարևոր և հետաքրքիր տարատեսակ հետազոտական աշխատանքներն են՝ նվիրված տարածաշրջանի, մասնավորապես Հայաստանի պատմական քարտեզներին²: Այս առումով առանձնահատուկ ուշադրության է արժանի հեղինակի գրախոսվող սույն աշխատությունը³:

Ռ. Գալչյանն անդրադառնում է Հայաստանի և Արցախի (Լեռնային Ղարաբաղի) Հանրապետությունների նկատմամբ Ադրբեջանի պետական իշխանությունների որդեգրած հայատյաց քաղաքականությանը և տեղեկատվական պատերազմում կիրառվող զեղծարարություններին ու մտահոգություն հայտնում, որ այդ լայնածավալ զեղծարարությունները համատարած են: Բազմաթիվ հակահայկական աշխատություններ այնտեղ հրատարակվում

¹ **Galichian R.**, *Historic Maps of Armenia. The Cartographic Heritage*, London & NY, 2004.

² Տե՛ս օրինակ՝ **Galichian R.**, *Countries South of the Caucasus in Medieval Maps*, Yerevan and London, 2007, *նույնի՝* *The Invention of History. Armenia, Azerbaijan and the Showcasing of Imagination*, Yerevan and London, 2009, *նույնի՝* *Clash of Histories in the South Caucasus. Redrawing the Maps of Armenia, Azerbaijan and Iran*, London, 2012, *նույնի՝* *Clash of Histories in the South Caucasus*, Tehran, 2015, *նույնի՝* *A Glance into the History of Armenia through Cartographic Records*, London, 2015:

³ Այս աշխատությունը հրատարակվել է նաև անգլերեն և պարսկերեն, իսկ հայերեն տարբերակը տե՛ս www.roubengalichian.com կայքում:

են շքեղ ձևավորմամբ, տարբեր լեզուներով (անգլերեն, ֆրանսերեն, գերմաներեն, ռուսերեն, արաբերեն) և տարածվում համայն աշխարհում (էջ 8-9):

Հեղինակը մեկնաբանում է Արաքսից հյուսիս ընկած «Ադրբեջան» կոչվող երկրի առաջացման (1918 թ.) դրդապատճառները, խորհրդային գաղափարախոսության պայմաններում քաղաքական կեղծարարությունները, նախորդ դարի 60-ական թվականներին նոր թափ ստացած հակահայկական քարոզչությունը (Զ. Բունյաթով, Ֆ. Մամեդով, Ի. Ալիև, Կ. Մահմեդ-գադե, Դ. Ախունդով և այլք) և անդրադարձներ կատարում հակազիտական հրատարակությունների դեմ պայքարում իրենց ավանդը ներդրած հայ հեղինակների (Պ. Սևակ և Ա. Մնացականյան, Կ. Մելիք-Օհանջանյան, Բ. Ուլուբաբյան, Բ. Հարությունյան, Ա. Հակոբյան, Պ. Մուրադյան և Կ. Յուզբաշյան, Հ. Մարգարյան և այլք) աշխատություններին ու պատմական քարտեզների կեղծարարությանը:

Ռ. Գալյանը ուշադրությունը բևեռում է ադրբեջանցիների՝ շրջանառության մեջ դրած «Արևմտյան Ադրբեջան», «Հյուսիսային Ադրբեջան» և «Հարավային Ադրբեջան» (նկատի ունեն համապատասխանաբար՝ ներկայիս Հայաստանի և Արցախի, Ադրբեջանի և Իրանի հյուսիսարևելյան տարածքները) աշխարհագրական մտացածին հասկացություններին: Նշենք, որ մեր տարածքներից գատ՝ ադրբեջանցիները մեծ հավակնություններ ունեն նաև մյուս հարևանից՝ Իրանի Իսլամական Հանրապետության Ատրպատական-Ադրբեջան նահանգից: Քանի որ այդ տարածաշրջանը սահմանակցում է ՀՀ-ին և ԱՀ-ին, ապա հեղինակը իրեն իրավունք է վերապահում քննարկել նաև այդտեղ առկա տարածքային, լեզվական, մշակութային և այլ խնդիրները ու այդ ամենը դիտարկել մեկ ենթատեքստում: Նա մեկնաբանում է նաև ադրբեջանական «պատմազիտական մտքի արգասիք» այլ «փայլուն» օրինակներ, ինչպիսիք են տարածաշրջանում հայերի «եկվոր» լինելու, ադրբեջանցի հեղինակների կողմից շրջանառության մեջ դրված՝ իրենց իբրև «տեղաբնիկներ» ներկայացնող և աղվանների (Աղվանքի) հետնորդներ հորջորջվող պիտակները: Պարզաբանենք, որ վերջին հակապատմական դրույթից է բխում այն թեզը, թե իբր պատմամշակութային հայկական արժեքները ոչ այլ ինչ են, եթե ոչ՝ աղվանաադրբեջանական: Իրենց վերագրելով հայկական պատմամշակութային արժեքները, օրինակ՝ խաչքարերը, ադրբեջանցիները փորձում են այդ եզրույթը փոխարինել թուրքերեն «խաչդաշ» («դաշ» թուրքերեն նշանակում է քար) բառեզրով, սակայն միաժամանակ չեն խորշում կեղծել իրենց իսկ տարածքում գտնվող նույն այդ հուշարձանները՝ ջնջելով եկեղեցիների վրա փորագրված հայկական գրություններն ու խաչերի պատկերները և կամ դրանք հողին հավասարեցնել: Այդպիսի վառ օրինակներից է Ջուղայի միջնադարյան հայկական խաչքարերի ճակատագիրը, որոնք 2005 թ. ավերվեցին: Ըստ հեղինակի՝ նմանատիպ քաղաքականության նշանաբանն է. «Եթե հնարավոր է յուրացնել՝ յուրացրեք, եթե ոչ՝ ոչնչացրեք» (էջ 106-110):

Չնայած այն հանգամանքին, որ գրքում պատմական քարտեզները ներկա-

յացվում են առանձին բաժնում, այդուհանդերձ գործնականում դրանց մասին հղումների հանդիպում ենք ամենուր: Ռ. Գալյանը թվարկում է անցյալի այդ խոսուն «վկաների» վերնագրերը և դրանց հեղինակների անունները, որոնք հին աշխարհի, միջնադարի և համեմատաբար ոչ վաղ անցյալի գիտական մտքի փայլուն ներկայացուցիչներն են (Հերոդոտոս, Ստրաբոն, Պտղոմեոս, Պաուլուս Օրոսիոս, Իսիդոր, Իստախրի, Ալ. Մուղադասի, Իդրիսի, Ֆիլիպ դե լա Ռոյու և այլք): Միաժամանակ նա գրքում զետեղված այդ քարտեզների օրինակների համեմատության միջոցով ևս մեկ անգամ փաստում է այն պարզ ճշմարտությունը, որ տարածաշրջանին վերաբերող բոլոր հին քարտեզներում ներկայացված է Հայաստանը (Մեծ և Փոքր Հայքերը), իսկ Արաքսից հյուսիս գտնվող տարածքներում նույնիսկ շատ մեծ ցանկության դեպքում, ի հեճուկս աղբյուրների «գիտնականների» և կեղծարարների, «Աղբյուր» կոչվող աշխարհագրական միավոր ոչ մի կերպ հնարավոր չէ նշմարել (էջ 11, 72-104, 118-137): Աղբյուրների հեղինակների իրականացրած կեղծարարությունները տասնամյակներ շարունակ հող են նախապատրաստել հարևան երկրներին տարածքային հավակնություններ ներկայացնելու համար: Հեղինակը ընթերցողին է ներկայացնում «հայցող կողմի» տարածքային «Մեծ Աղբյուր» «պահանջ-ցանկությունները» և միաժամանակ չհիմնավորված, մտացածին ու մտավարժանքների արգասիք այդ «գիտական» աշխատանքներին հակադրում իրական փաստեր՝ հղելով պատմական գրավոր և քարտեզագրական սկզբնաղբյուրները՝ հայկական, հունական, հռոմեական, բյուզանդական, մուսուլմանական, ինչպես նաև օտարազգի ճանապարհորդների հիշատակությունները՝ ի ցույց դնելով աղբյուրական «պատմագրության» սնանկությունը: Նա ստեղծել է գիտականորեն հիմնավորված տրամաբանական հարցադրումների և հերքումների մի կուռ կառույց՝ աներկբա ապացուցելով այդ «պահանջ-ցանկությունների» կեղծ և անհիմն լինելը:

Ռ. Գալյանը ոչ միայն հերքում է աղբյուրների հեղինակների անհիմն հավակնությունները, այլև պատմական փաստերի վերհանումով ու նորովի մեկնաբանությամբ նրանց հասկացնում, որ «մի քանի հազարամյա պատմության, տեղաբնիկ լինելու, աղվանների հետնորդներ և հարուստ մշակույթի» մասին զառանցանքների փոխարեն լավ կլիներ, եթե նրանք խորհրդածեին, թե ինչ գործ ունեն այս տարածաշրջանում, փորձեին փնտրել իրենց իրական պատմական արմատները Ասիա կոչվող աշխարհամասի մեկ այլ տարածաշրջանում և ընդհանրապես մտորեին, թե «Աղբյուր» կոչվող պետությունն իրենից ինչ է ներկայացնում:

Կասկածից վեր է, որ Ռ. Գալյանի աշխատության հստակ, տրամաբանական շարադրանքն ու մեկնաբանությունները համոզիչ են ոչ միայն մասնագետներին, այլև ընթերցող հանրության լայն շրջաններին:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԽԻԹԱՆՅԱՆ